

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

Kåre Sæther:
**Frigjøringen i 1945 –
60 år etter**

Thor Hexeberg:
**Gardshistorie for Sørli –
del 3**

Kristian Lieungh:
**Oppvekst på Melvold i
Frogner i mellomkrigs-
tida Del 39:
Dårlige klær**

**Leif Mathisen: På kryss
og tvers i Sørum (6)
Klebersteinsbruddene i
Brennepåsen på
Lystadmoen**

Bokmelding:
Svein Sandnes:
Årringer for tilhørighet

www.sorum.historielag.no
org.nr. 984 252 994

Kjære medlem,

La meg innledningsvis minne om kontingenten for 2005. Det er snaue ti prosent av dere som av ulike grunner ikke har betalt den, og det fører til at vi må stoppe forsendelsen av SørumSpeilet fra og med neste nummer. Vil du melde deg ut av laget, foretrekker vi at du sender oss ei melding om det, så slipper vi å bruke tid og krefter på kontingentpurring. For de fleste pleier det være en forglemmelse – og derfor denne purring. Vi sender deg vel en konvolutt med giro i også.

Det har vært jubiléenes vår dette. Med 60 år siden frigjøringen i 1945 og 100 år siden unionen med Sverige ble oppløst. Frigjøringsjubiléet har historielaget markert med den flotte vandretstillingen vi har fått laget. Oppløsningen av unionen med Sverige har vi markert gjennom å arrangere to åpne møter og ellers være med i den kommunale komitéen for markeringen.

Formidling av lokalhistorien til ungdom generelt og gjennom skolens undervisning spesielt, er en viktig oppgave for historielaget. Vi er ingen forening *av* unge, men kan absolutt være en organisasjon *for* de unge. Dette har det vært viktig for oss å understreke i vår også i forbindelse med de nye reglene for tilskudd til frivillige lag og foreninger.

Sjelden har dette vært så tydelig som i år, og det er takket være at den lokale varianten av ”Den kulturelle skolesekken”, ”Sørumsekken”, nå er kommet i gang for alvor. I uka før 17. mai fikk vi besøk av alle fjerdeklassene i Sørum på Vølneberg gamle skole. Og ikke bare fikk de oppleve hvordan det var å gå på skole i gamle dager. De fikk også se hvordan en kunne produsere stoffer av lin. Og ikke bare fikk de se de gamle redskapene, men også oppleve hvordan ploegen ble trukket av hester.

I september og de to første dagene i oktober skal representanter for historielaget bli med alle sjetteklassingene i Sørum på tur langs Glomma på Kultur- og naturstien. Igjen er det ”Sørumsekken” personifisert ved Kjersti Østnes Eggum som står bak arrangementet. Hun forteller oss at det er kommet mange positive reaksjoner fra skolene på at folk fra historielaget vil være med på disse turene. Vi gleder oss også.

Vi arrangerer gjerne også et en-dags-kurs i lokalhistorisk metodikk – om noen skulle ønske seg det.

Artikler nr. 3 – 2005 – 11. årgang

Frigjøringen av Norge i 1945 – 60 år etter

Denne våren markeres det at det er 60 år siden tyskerne kapitulerte. Det høver derfor godt at vi lar lederen av Okkupasjons-historisk utvalg, Kåre Sæther, oppsummere noen av begivenhetene våren 1945 for oss både nasjonalt og lokalt.

Utover i 1944 ble det mer og mer klart at Tyskland og deres allierte var i ferd med å tape krigen.

Dette medførte at vår regjering i London etter hvert fikk hastverk med å få hjemmestyrkene eller "MILORG" stridsdyktig. Det er her grunn til å peke på at en av hovedhensiktene med opprettelsen av MILORG var at organisasjonen skulle bidra ved frigjøringen av vårt land

For at dette målet skulle nås måtte hjemmestyrkene ha våpen og ammunisjon, og befal og mannskaper måtte få opplæring på de aktuelle våpentyper som alle var av engelsk fabrikat. Fra ettersommeren 1944 og fram til frigjøringen ble de i vårt distrikt mottatt 25 flylaster med til sammen ca. 60 tonn våpen, ammunisjon og annet militært utstyr.

Alt ble sluppet ned av engelske fly over vårt distrikt. Våpenslippene ble tatt imot av MILORG på de respektive slipplasser, transportert bort og fordelt eller lagret. Det vil være klart for alle at dette var en særdeles risikofyllt virksomhet. Dette også sett på bakgrunn av at Hitler-Tyskland aldri aksepterte MILORG som en regulær hær, men som "sabotører" som ikke hadde noen rettigheter eller beskyttelse i fall de ble tatt til fange av tyskerne.

I desember 1944 flyttet den tyske militære overkommando i Norge fra Oslo til Lillehammer. De opprettet hovedkvarter på Lillehammer Turisthotell. Den tyske generalstaben i Norge bestod av 22 generaler og 11 admiraler. Øverstkommanderende for de tyske styrker i Norge var general Lothar Rendulic fram til 18. januar 1945. Fra den datoen overtok general Frantz Friedrich Böhme.

Flyttingen fra Oslo til Lillehammer var trolig begrunnet i to forhold:
- for å unngå konflikter med Reichskommisar Josef Terboven, som var en av "haukene" som mente tyskerne skulle slåss til siste mann, og
- for bedre å hindre en mulig invasjon gjennom Sverige.

Den tyske kapitulasjonen

General Böhme var i likhet med mange andre tyske fagmilitære ikke politisk involvert. Han var kun opptatt av sine tropper og tok utelukkende ordre fra sine overordnede i Tyskland. Etter Hitlers selvmord ble storadmiral Karl Dönitz øverstkommanderende for Tysklands væpnede styrker, og han hadde opprettet sitt hovedkvarter i Flensburg, nær grensen til Danmark.

Også Dönitz var av dem som anså krigen for tapt, og undertegnet dokumentene for en betingelsesløs kapitulasjon i general Dwight D. Eisenhowers hovedkvarter i Reims i Frankrike den 7. mai 1945 klokka 02.41. Usikkerheten om tyskerne i Norge ville følge den tyske kapitulasjonen, var imidlertid til å ta og føle på.

Så vel regjeringen i London som hjemmefrontledelsen ventet i ulidelig spenning fra time til time på hva som kunne komme til å skje. Alle håpet på det beste, men var også forberedt på det verste. Her spøkte reichskommisar Terboven med sin fanatiske innstilling om "kamp til siste mann" i kulissene. For å anskueliggjøre utviklingen, kan følgende anføres:
- 3. mai 1945: Storadmiral Dönitz har møte med Terboven og Böhme i Flensburg. Avgjørelsen blir trolig tatt på dette møtet. Terboven ble trolig konfrontert med Dönitz' bedømmelse av at krigen var tapt. Om det har vært noen uenighet vites ikke, men dette kan ikke utelukkes, i det Terboven ble avsatt om kvelden 7. mai.

- 5. mai: general Böhme sendte bl.a. følgende hemmelige ordre til sine underordnede militære sjefer: "Oppdraget som er stillet Wehrmacht i Norge er nå som tidligere å forsvare sitt område mot ethvert

fiendtlig angrep, om det kommer utenfra eller fra den norske motstandsbevegelsen.” Denne ordren indikerte ikke at general Böhme hadde til hensikt å føre krigen videre på egen hånd, men var heller ment som en påminnelse om orden og disiplin i rekkene. Han syntes derimot å være innstilt på å følge de ordrer han fikk fra sine overordnede. Men ingen ting av dette var på det tidspunkt kjent for de allierte.

- 5. mai: general Eisenhower sendte telegram til hjemmestyrkenes hovedkvarter i Oslo med ordre om å bringe innholdet videre til general Böhme på Lillehammer, hvilket ble gjort. I telegrammet ble det gitt anvisning på hvordan kommandanten i Norge kunne oppnå radiokontakt med general Eisenhowers hovedkvarter. Telegrammet ble også bekreftet over BBCs norske program med koden ”saken må ha en ende”.

- 5. mai: den norske regjeringen i London gir regjeringsfullmakter til hjemmefrontens ledelse.

- 7. mai: storadmiral Dönitz avsetter Terboven som reichskommisar i Norge, og Terboven begår selvmord.

- 7. mai klokka 22.00: general Böhme melder over radio at de tyske styrker i Norge vil følge kapitulasjonsordren.

Under møtet på Lillehammer Turisthotell, der kapitulasjonsbetingelsene ble fastsatt, gjorde general Böhme allerede ved begynnelsen av møtet det klart at kapitulasjonsordren var godtatt. Böhme la imidlertid stor vekt på en ærefull avmarsj for seg selv og sine tropper. For å kunne gjennomføre kapitulasjonsdiktatet, forutsatte Böhme at den tyske kommando-strukturen i Norge ble opprettholdt. Dette ble av praktiske grunner godtatt av den allierte delegasjonen. Repatrieringen gikk som alle vet meget greit.

Mobilisering av hjemmestyrkene

I dagene før 8. mai hadde det vært stor aktivitet innen D12, som omfattet Akershus og Kongsvinger opp til Åsnes og Våler. Det ble blant annet opprettet samband internt innen distriktet. Internt i O1215, som

omfattet Sørum, Blaker og Aurskog, ble det gitt informasjon om dekningssteder for de innkalte underavdelingene innen området dersom situasjonen skulle kreve dette.

Det var stor usikkerhet om lovede forsyninger av våpen og ammunisjon. Inntil 8. mai var det mottatt våpen kun til en del lag i området, men etter kapitulasjonen ble det fart i arbeidet med distribusjon av våpen og ammunisjon til hele område 1215.

Alt rekruttert personell skulle som et synlig bevis på at de tilhørte Milorg og derved var militært personell, bære et armbind på venstre overarm, påsydd norsk flagg og stemplet med områdets stempel. Dette armbindet skulle alltid bæres av alt Milorg-personell, og erstattet uniformer, som ikke fantes.

Det var som tidligere nevnt knyttet stor spenning til om de tyske styrkene i Norge også ville kapitulere. Dette var et stort usikkerhetsmoment, først og fremst med tanke på hva Terboven kunne foreta seg. Da kapitulasjonserklæringen kom, var det stor glede. Det var denne meddelelsen både Milorg og hele Norge hadde ventet på gjennom fem lange år. Mobiliseringsordrene til hjemmestyrkene ble sendt ut umiddelbart etter at tyskernes kapitulasjon ble kjent. Ordonansene sørget for at de forseglede ordrene til ledelsesapparatet, blant annet i O1215, ble brakt ut og varsling av Milorg-personell ble iverksatt av respektive troppsbefal. Frammøte skulle skje umiddelbart på tidligere avtalte fram møteplasser.

Ettersom våpenforsyningene til O1215 var blitt forsinket, slik at bare en del våpen var kommet området i hende den 8. mai, ble de våpen som var mottatt disponert ut til vaktposter og patruljerende vakter. Våpenforsendelsen ble imidlertid mottatt allerede 9. mai, og ble da fordelt til mannskapene. Selv om dette var våpen som var kjent fra tidligere våpeninstruksjon, ble det den første tida avsatt mye tid til instruksjon i bruk av våpnene. Det var spesielt Stengun maskinpistol som kunne være farlig, og krevde kyndig behandling.

Oppretting av områdekommando

Områdestaben i O1215 møttes på morgen den 8. mai hos områdesjef Peter Fonnøløp i hans bolig på Sørumsand. Her ble etter hvert hele O-staben samlet. Ved at de tyske styrkene i Norge hadde kapitulert, var situasjonen for Milorg med ett blitt vesentlig mer avklart. Oppgavene for området ble i denne første fasen av frigjøringen vaktoppdrag og overvåking av ro og orden.

Tyskerne i Norge hadde i sine kapitulasjonsbetingelser fått godtatt at de skulle avvæpne seg selv, og så avlevere sine våpen til norske myndigheter. De tyske troppene skulle dessuten forholde seg rolig i sine forlegninger. På Sørumsand var det fortsatt en større kontingent tyske soldater ved kapitulasjonen. For områdestaben knyttet det seg derfor naturlig nok en viss spenning til de tyske soldatenes reaksjon på kapitulasjonen.

Allerede den 8. mai ble det fattet vedtak om at områdekommandoen skulle etableres på Festiviteten på Sørumsand. Kontorene ble fordelt på de forskjellige grener av staben, med kontorer for O-sjef, nestkommanderende, m.v. Etableringen på Festiviteten ble meddelt både over- og underordnede ledd, og samband ble opprettet med bl.a. gruppelederne og avsnittstabene i Lillestrøm.

Forlegninger for mannskapene ble rekvirert og etablert på Bingsfoss kafé, Blaker Skanse og Rånåsfoss skole. Det meldte seg også frivillige kvinner som tok seg av forpleiningen.

En av de første oppgavene Milorg fikk i tillegg til vakt og sikring, var innbringelse av NS-medlemmer. Disse ble i vårt distrikt transportert til Lillestrøm, der de ble tatt hånd om av Romerike politikammer. Her var det av Milorg tidligere utarbeidet arrestasjonslister over de mest aktive NS-medlemmer med viktige verv innen partiet eller i administrasjonen. Disse ble tatt hånd om først.

O1215 måtte i den forbindelse avgi 18 mann som skulle gjøre tjeneste som reservepoliti ved Romerike politikammer.

Dette var i det vesentligste elever fra Husflidsskolen på Blaker Skanse, men også noen fra Sørum.

Forholdet til den store ansamling av tyskere på Sørumsand gikk uten vesentlige problemer. Det var en kjent sak at det ved kapitulasjonen var et antall tyske SS-soldater og befal, og også andre som hadde noe å skjule, som gjemte seg bort i andre tyske avdelinger. Oppsporing av potensielle krigsforbrytere ble utført av opprettede spesialkommandoer, og Milorg hadde ikke noe ansvar for dette.

Milorg hadde imidlertid hendene fulle med løsning av alle mulige saker av både militær og sivil karakter. Her kan nevnes at det i område 1215 ble ført dagbok over alle oppdrag som ble mottatt og løsning av disse. Dagboken oppbevares på Norges Hjemmefrontmuseum. Av spesielle begivenheter kan nevnes:

- Mottak av krigsfanger som kom hjem fra Tyskland i flere puljer våren 1945.
- Utenfor Sørum var O-1215 beordret til Oslo som vakter ved kronprins Olav og senere kong Haakons hjemkomst til Norge.
- Området ble også beordret til vaktjeneste i Trandumskogen under åpning av gravene til norske og utenlandske henrettede patrioter under krigen.

Det er mye som kunne sies om de enorme gledesscener som ble utløst ved frigjøringen den 8. mai 1945. Skulle en trekke fram en ting, så måtte det være det norske flagget, som for første gang på 5 år igjen vaiet fra alle flaggstenger i et fritt og selvstendig land.

Kåre Sæther

Det er i år 60 år siden frigjøringsvåren 1945. De som opplevde krigstida, og fortsatt kan fortelle om det er derfor mer enn 75 år Okkupasjonshistorisk utvalg i historielaget har gjort en flott innsats med å dokumentere minnene om okkupasjonstida i Blaker og Sørum lokalt. Det er utgitt bok og laget utstilling. Men fortsatt vil SørumSpeilets spalter være åpne for minner fra krigens tid. Ikke minst er det på høy tid også å dokumentere fortellingene til dem som var på tapernes side.

Red.

Gardshistorie for Sørli (del 3)

I dette nummeret av Sørumspeilet presenterer vi tredje og siste del av gardshistoria for Sørli, slik Thor Hexeberg skrev den. Til høsten kommer bind 2 av Sørum bygdebok, som også inneholder historien til Sørli.

Huken

Dette var to plasser som lå litt sør for Lykkja. I følge et litt usikkert notat bodde Gulbrand Gundersen og Åsle Pålstdatter (død 1773, 77 år gammel) i Huken i 1762. Noe mere vet vi ikke om denne familien.

Den neste familien vi finner i Huken var Ole Eriksen og hans kone Kari Iversdatter. De fikk en sønn som het Erik, født 1768. Ole giftet seg visst igjen med Kjersti Eriksdatter som døde i 1790. Ole og Kjersti fikk en datter som het Ragnhild.

Samtidig med Ole bodde en som het Jakob Hansen og hans kone Mari Larsdatter i Huken. De fikk en datter som het Anne, født 1868.

I 1774 finner vi den første husmannskontrakta for Huken. Det året utstedte Jan Kristoffersen Sørli en husmannskontrakt på Huken til Jakob Nilsen som på det tidspunkt tjenestegjorde i Det skedsmoske kompani. Kontrakta gjaldt for 12 år, og Jakob skal arbeide i 4-5 dager i onna for 8 skilling dagen. Det står ingenting om leie av plassen.

Jakobs kone het Anne Larsdatter. Barn: Lars, født 1780, gift med en som het Berte. Lars og Berte bodde noen år i Huken, men flyttet senere til en plass under Sørum. De andre barna het Nils, født 1784, som ved skiftet etter faren i 1814 er kalt soldat, og til slutt Kari som ble gift med Sven Jonsen fra Fløkstad.

Jakob ble gift 2. gang med Marte Kristensdatter, men i dette ekteskapet ble det ingen barn. Marte var sannsynligvis søster til Hans Kristensen på den andre Huken-plassen. Det ble holdt skifte etter Jakob i 1814, og da var nettoformuen på 70 daler. Det ser jo bra ut, men dette var i en inflasjonsperiode, så det er vanskelig å si noe om verdien.

Huken II

I 1779 overdro Hans Helgesen Sørli den andre Huken-plassen til sin svoger Hans Kristiansen fra Sørum, gift med Helene Helgesdatter Sørli. Helene var den andre kona til Hans. Folketellingen 1801 opp-fører en datter som het Kari, født 1774 som hans barn, men kirkeboka opplyser at hun er datter av Hans og Helene. I følge husmannskontrakta av 1779 ser det ut til at Hans hadde ryddet denne plassen. Han skulle betale 8 riksdaler i året i leie. Ellers var betingelsene de vanlige: Husmannen skulle holde hus og gjerder i forsvarlig stand, og han hadde rett til tømmer og brensel i gardens skog. Vi vet at Hans og Helene bodde på denne plassen i 1801 da Hans er kalt husmann med jord. Det er tolig at Hans Kristiansen straks etter 1800 overtok plassen Hæra. Han døde iallfall i Hæra i 1806.

Huken blir selveie

I 1816 ble plassen Huken solgt. Det er litt usikkert om skjøtet gjelder begge Huken-plassene, men det er vel det sannsynlige.

Skjøtet ble utstedt til Ole Jakobsen og Kristen Olsen Hammeren, men det ser ut til at de fikk vanskeligheter med å beholde eiendommen, for i 1822 ble det utstedt auksjonsskjøte til Ole Jensen Bråten. Med dette skjøtet fulgte også Bråten under Sørli. Bråten var en gammel plass i 1780 da Jan Kristoffersen Sørli utstedte skjøte til Jens Hansen Sulerud på plassen Bråten,” slik den nå er innhegnet og bygd”. Avgiften var 7 riksdaler året, og husmannen har rett til nødvendig tømmer og havn til 4 voksne kuer i skogen. Vi legger også merke til at husene etter husmannfolkene død skal tilhøre boet.

Jens Hansen døde 75 år gammel i 1819, og hans kone het Gubjörg Olsdatter. Det var kanskje hun som døde 83 år gammel i 1837. Barn: Hans, født 1786, og Ole, født 1789. Den siste kjøpte senere Bråten og Huken.

Huken & Bråten gnr. 51, br.nr. 10 og 14

Bråten er vanligvis kalt Bråtua, i dag Fjeld.

Ole Jensen Bråten 1798-1840 var gift med Olia Jonsdatter Sørli. Ole Jensen fikk auksjonsskjøte på Huken og Bråten i 1822. Det er ikke nevnt noen kjøpesum, bare at hele summen gikk med til å betale gjeld til lensmann Gulbrandsen.

Ole døde i 1840, og eiendommen ble overdratt til hans sønn Johan Olsen 1825-1903. Han var smed og flyttet senere til Hønsen.

Folketellingen av 1865 oppfører Torger Jakobsen som selveier på denne eiendommen, men kjøpte hadde han ikke. I 1865 opplyser folketellingen at han var 46 år og enkemann med en sønn som het Jens. I 1867 kalles han Torger Jakobsen Rud.

I 1872 skjøtet Johan Olsen denne garden til Johan Gulbrand Pederssønner. Johan og Gulbrand var sønner av Peder Gulbrandsen som var fra Linnerud og som senere en tid var husmann på en av Lykkjaplassene.

Johan Pedersen var født 1835 og gift med Maren Olsdatter fra Blaker. Barn: Pauline Maria, født 1868, gift med Ole Johansen, til Oslo, Ole, født 1871, gift med Lina Dorteia Olsen Merli-eie, ble kjørekar i Oslo, Minda, født 1873, Kristian 1875-1900, elvearbeider, Inga, født 1878, gift med Johan Andersen, Oslo, Martin, født 1880, til Oslo, hans kone het Hanna, Gina, født 1882, gift med Ole Johansen, Oslo, og Albert, født 1885, kom også til Oslo. Johan og hans bror Gulbrand hadde delt garden, og Johans hus lå helt inntil Gulbrands. Gardene var imidlertid ikke skylddelt, og Johan og Gulbrand stod som eiere av hver sin halvpart.

Johan flyttet med familien til Oslo, og i 1908 utstedte hans enke kjøpte på halvparten av garden til sin svoger Gulbrand Pedersen 1838-1909 gift med Karen Kristoffersdatter fra Yssen, men hun var født på Mo-eie i 1841 og døde i 1922. Barn: Maren, født 1864, gift med Ole Hansen Sørli, kom til Hagan, Karoline 1866-1887, Emma, født 1869, Ovidia, født 1872, Anton, født 1877, gift med Karen Larsen, eide en tid Dammen, senere

til Oslo som byggmester, Sigvart, født 1880, overtok garden, Karl, født 1883, politibetjent i Oslo, gift med Ragna Norum, Anna 1886-1968, gift med Ivar Sagen, og Hilda (tvilling) 1886-1978, gift med Harald Hammeren, til Nord-Hammeren.

Gulbrand Sørli var skomaker, og i 1910 solgte han garden til sin sønn Sigvart G. Sørli 1880-1972 gift med Dagmar Jakobsen (Merli) 1897-1980.

Barn: Dagny, født 1922, Einar, overtok garden, Rolf 1932-1956. I oktober 1931 brant alle husene på garden, unntatt stabburet. Av dyrene ble bare to hester reddet, Nye hus ble bygd i 1932.

I 1953 overtok Sigvart G. Sørli's sønn Einar Sørli, født 1926, gift med Åse Fjeld, født 1926. Einar har planert mesteparten av garden. Dessuten har han modernisert de fleste husene.

I 1994 solgte han garden til sin kusine og hennes mann Lennart Heiren og Torill, født Merli. Lennart er født i 1948 og Torill i 1952. Barn: Hege, Hanne, Morten og Matilde. Bråtua (Fjeld) er nå på 112 mål innmark og 115 mål skog. Garden drives sammen med Heirens eiendom Merli.

Hagan

I 1865 bodde Gudmund Andersen i Hagan. Etter opplysninger i kirkeboka var han født 1795 i Blaker og døde i 1881 i Hagan. Folketellingen av 1865 opplyser at hans kone het Mari Amundsdatter og at hun var 36 år, født i Skedsmo. Men folketellingen 1875 opplyser at Gudmunds kone het Berte Maria Nilsdatter, født 1829 i Skedsmo. Det samme forteller folketellingen 1891 og 1900, men da er hun kalt husholder. Det er nevnt en sønn, Johan Gudmundsen, født i 1868. Han er i 1900 kalt tømmermann.

Sørlihagen (Hagan) g.nr. 51, br. nr. 25

Hagan ble solgt av Ole Kristiansen Sørli i 1897 sammen med en skogpart som het Kvennhushøgda, til Ole Hansen Sørli (se 51/1), født 1858, gift med Maren Lovise Gulbrandsdatter fra Bråten (Bråtua), født 1864. Barn: Anna 1890-1982, overtok

eiendommen. Det var Ole Hansen som bygde de opprinnelige husene i Hagan.

Den neste eieren ble Ole Hansens datter, Anna, som ble gift med Knut Mjønerud 1886-1969. Barn: Hans, født 1910, gift med Ragnhild Bjerke, kjøpte Vestenga, Ole, overtok eiendommen, Ingeborg, født 1915, gift med Erling Braaten, Astrid, født 1918, gift med Sverre Olafsen, Einar, født 1921, arbeidet på Lysverket, gift med Inger Berg, Leif, født 1923, snekker, gift med Eva Bakke, overtok Merlienga, Ivar, født 1927, overtok Hagan, Oddvar, født 1930, arbeidet også ved Lysverket, gift med Ragnhild Rud, Solveig, født 1933, gift med Helge Hoel på Elvenga i Nes. Knut Mjønerud drev som slakter ved siden av gardsbruket. Han bygde i 1923 slakteriet i Fallet og senere en bolig i nærheten av slakteriet hvor han og Anna bodde etter at de hadde solgt Hagan.

Den neste eieren av Hagan ble Anna og Knut Mjøneruds sønn Ole Mjønerud 1911-1992. Han arbeidet også ved Lys-verket. Hagan overtok han i 1949 da foreldrene flyttet til Fallet.

I 1992 overtok Ole Mjøneruds bror Ivar Mjønerud, født 1927, gift med Olga Heggedal, født 1930. Barn: Irene, overtok eiendommen, Tone, født 1960, tannpleier, gift med Rune Bakke. Ivar arbeidet i sin tid som snekker, og han og hans kone har modernisert husene på eiendommen.

I 1996 overdro de garden til sin datter og svigersønn Irene og Ove Syslak. Irene er født i 1956 og Ove Syslak i 1954. De har en datter som heter Marianne, født 1992. Ove Syslak arbeider som regnskaps-konsulent. Med Linnerud er Hagan nå på 100 mål innmark og 400 mål skog.

Sørliløkka (Lykkja) g.nr. 51, br.nr. 27
Lykkja ble i 1905 fradelt br.nr. 8 og 9 og solgt til Dyvert Johansen Sørliløkka 1878-1941. Han var sønn av Johan Olsen Sørlibråten og var gift med Inga Norum 1887-1963. Barn: Jens 1909-1975, gift med Margrethe Egeberg fra Hedmark, ble bureiser på Skau, Astrid 1911-1975 gift med Rudolf Berg, Ivar 1913-1989, gift med Thea

Hammeren, bureiser på Løken, Reidar 1916-1985, overtok eiendommen, Hans 1919-1997 gift med Gunvor Veiby, arbeidet ved jernbanen, Erland, født 1922, gift med Kari Aslaksen fra Alta, overtok Bøler etter sin onkel Edvard, Arne, født 1925, vaktmester i Bærum, og Øyvind, født 1928, elektriker. Dyvert Sørliløkka var både murer og slakter.

I 1946 overtok hans sønn Reidar Johansen Sørliløkka 1916-1985, gift med Jenny Berger, født 1921. Barn: Dagfinn, født 1943, selvstendig næringsdrivende, Wenche, født 1948 og Bjørn Runar, som overtok eiendommen.

Reidar Sørliløkka var sjåfør hos Bjerkes Rutebiler. Reidar og Jenny har planert og grøftet jorda og bygd ny driftsbygning. De har dessuten restaurert husene.

I 1986 overtok Bjørn Runar Johansen, født 1953, gift med Alida Alta Grazia fra Karibien, født 1976. Bjørn Runar Johansen er lagbas på asfalt, og i Løkka har han bygd nytt våningshus. De driver nå bare med griser. Eiendommen er på 45 mål jord og 30 mål skog.

Holtet

Holtet lå mellom Bakke og Lykkja. Helge Eriksen er i kirkeboka i 1790-årene oppført som husmann i Holtet. I slutten av 1790-årene flyttet han til Bakke, hvor familien er omtalt.

Folketellingen 1801 oppfører Pål Magnussen som husmann i Holtet. Han døde 70 år gammel i 1831. Hans kone het Anne eller Johanne Einarsdatter. Folketellingen av 1801 oppgir at hun da var 36 år. Vi vet om følgende barn: Marte, 12 år i 1801, Dorte, 10 år, senere gift med Gudmund Andersen fra Skåningsrud, Margrete 8 år, Anne 5 år, tvillingene Mari og Berte, 2 år. Berte ble gift med Gulbrand Olsen fra Vinger. Kirkeboka oppgir også en sønn, Nils, født 1803. Så kjenner vi ikke til folk som bodde i Holtet før omkring 1870. Men det er mer enn tvilsomt om de virkelig var husmenn.

Johan Hansen, gift med Severine Hansdatter er i kirkeboka oppført som

boende i Holtet i 1873. Johan Hansen flyttet til Bakenga eller Bakke. Ole Pedersen bodde i Holtet i 1875. Han var imidlertid dagarbeider, ikke husmann. I følge folketellingen 1875 var han født 1833 i Eda i Sverige. Hans kone het Berte Marie Olsdatter, og hun var fra Hoff, født 1833.

Folketellingen nevner 3 barn: Ole Petter, født 1861, Klara Kristine, født 1863 Bernt, født 1865. Alle disse barna er født i Sørurn.

Sørliholtet g.nr. 51, br.nr.20

Sørliholtet ble i 1892 skjøtet fra Ole Kristiansen Sørli til Martin Olsen, som i skjøtet er kalt Martin Olsen Løkka. Senere kalte han seg Martin O. Sørli. Han var imidlertid fra Sørlibråten 51/3. Martin var født i 1859 og gift med Matea Syversen fra Eidskog, født 1860. De fikk mange barn:

Ole, født 1883, gift med Maren Olsen, kom til Sørurnsand, Betsy, født 1886, Ellen, født 1888, Sigvart, født 1891, Marius, født 1893, Johan, født 1895, Thora, født 1898, Magnhild, født 1900, og Erling, født 1903.

Martin O. Sørli er i folketellingene og kirkebøkene oppført som gardbruker, skomaker og tømmermann.

Det ser ut til at den neste eieren av Holtet ble Olaf Hansen 1873-1913 fra Østmarka. Hans kone het Ida. De hadde iallfall to barn: Harald og Borghild. Ida Sørliholtet flyttet til Bygdøy og ble budeie på Kongsgården.

I 1915 skjøtet hun eiendommen til Olaus Johansen Sørlibråten. Dermed var denne eiendommen slått sammen med Sørlibråten, br.nr. 3 m. fl.

Bakketun g. nr. 51, br.nr. 37

Bakketun ble skilt fra Sørli-teie i 1927 og solgt til Olaf Sørli 1894-1967. Olaf Sørli var ikke gift, og grunnbokhjæmme til denne eiendommen har nå hans niese Ragnhild Sørli, født 1930, som eier størsteparten av Bakketun, og resten eier hennes søskenbarn. Eiendommen er på 15 mål jord og 20 mål skog.

Flaen

Flaen er sannsynligvis det stedet som i dag heter Flalykkja. Plassen lå vest for Hagan. Det har en gang vært en husmannsplass her, for i 1784 er det registrert en festeseddel eller husmannskontrakt mellom Tomas Hansen Sørli og Hans Jakobsen og hans kone Mette Mortensdatter. Vi vet om 3 barn: Jakob, Kari og Mari, født 1793, gift med Engebret Hansen Refsum. Hans Jakobsen skal betale 6 riksdaler i årlig leie for plassen, men kontrakten sier ingenting om den betaling husmannen skulle få. Ellers er betingelsene at husmannen har rett til tømmer til reparasjon av husene og rett til havn til kuene i skogen. Videre står det at Hans ikke må foreta seg noe til "plassens forringelse" og at han må oppføre seg som en hederlig og forstandig mann etter loven. Alt dette er betingelser som var vanlige i husmannskontrakter. Vi har ingen flere opplysninger om husmenn i Flaen. Plassen er ikke nevnt i folketellingen for 1865. Flalykkja var på 25 mål og tilhører nå Rolf Nordby.

Hæra

Hæra er en svært gammel plass som lå vest for Lykkja og sør for Bakenga. I 1660-årene bodde det under Sørli en husmann som het Johannes Larsen, men vi vet ikke om det dreier seg om Hæra eller Dammen.

Derimot kjenner vi navnet på husmannen i Hæra i 1701. Da het han Nils Pedersen. Han druknet ved Sørli-landet i 1715, 56 år gammel. Hans kone het Eli Sigvartsdatter, død 58 år gammel i 1721. Barn: Ole, født ca. 1693, sannsynligvis død ung, Peder, født ca. 1695, ikke nevnt i 1711. Men da nevnes Ole, 6 år og døtrene Berte, 25 år og Inger, 11 år.

I 1720-årene er det oppført i kirke-boka flere under Hæra. En mann het iallfall Harald, som fikk barna Daniel, født 1720, Anne, født 1724, Ole, født 1726 og Ingrid, født 1728. Kirkeboka oppfører også Daniel Pedersen, født 1721 og Peder Hansen, født 1722 uten at vi vet noe mer om disse.

Den neste vi med sikkerhet vet har bodd i Hæra het Nils Larsen. Han døde 70 år

gammel i 1773. Kristian Pedersen, gift med Ragnhild Pedersdatter, bodde i Hæra i 1760-årene. De fikk i 1762 en datter som het Siri. Noe mer vet vi ikke om denne familien.

Omkring 1770 bodde Nils Matisen, gift med Kari Amundsatter i Hæra. De fikk i 1771 en datter som het Inger. Omkring 1800 har kirkeboka plassert flere familier i Hæra. Hans Larsen, gift med Kari Hågens-datter, bodde sannsynligvis i Hæra omkring 1800. Kirkeboka oppgir riktignok navnet til Hansstua, men det er mye som tyder på at det dreier seg om Hæra. Hans og Kari fikk iallfall disse barna: Lars, født 1796, Hågen, født 1798, Berte, født 1801 og Mari, født 1804.

Straks etter 1800 bodde Hans Kristiansen fra Huken, død 1806, på denne plassen. Han var gift med Helene Helgesdatter Sørli. I følge folketellingen 1801 var Helene den andre kona til Hans. Den nevnt folketellingen opplyser at Hans hadde en datter som het Kari, født 1774, men kirkeboka opplyser at hun var datter av Hans og Helene.

Hans Kristiansen hadde også en sønn som het Helge Hansen. Et dokument fra 1825 forteller at plassen Hæra ”i sin tid” var overført fra Hans Kristiansen til sønnen Helge Hansen mot enårlig avgift på 12 speciedaler. Helge døde visst 51 år gammel i 1827, Han var gift med Lisbet Hansdatter som oppgis å være fra Merli. Hun døde 77 år gammel i 1853. Barn: Hans, født 1801, Anders, født 1804, Erik, født 1807, Anne 1809-1886, gift med Gulbrand Kristensen Hammeren, kom til Bæreg (50/1) og Helene 1812-1887. Ved hennes død står det i kirkeboka at hun var i selvstendig stilling, uten noen nærmere forklaring.

I 1865 het husmannen i Hæra Hans Helgesen, født 1812 i Bakke, gift med Berte Hansdatter som døde 61 år gammel i 1862. Barn: Anne, født 1830, gift med Jakob Andersen Norum, Hans, født 1832, Engebret 1834-1849, Hans, født 1838. Det må være Hans Helgesen som fikk skjøte på Sørlibråten (51/3) i 1837. Men folketellingen 1865 forteller at han var husmann

med jord. Det kan kanskje forklares slik at han både var husmann og selveier. Hæra er ikke nevnt i folketellingen 1875, men det har bodd folk her senere.

Ole Karlsen, født 1853 er i 1880-årene oppført som husmann i Hæra. Hans kone het Mari Larsdatter, født 1847. Vi vet om disse barna: Ludvig, født 1878, Kari, Kristian, Oskar, født 1886 og Inga Amalie, født 1888. De hadde sannsynligvis også en gutt som het Johan Alfred 1880-1887. Denne familien er ikke nevnt i folke-tellingen 1891. Hæra ble skylddelt i 1909 og i 1914 solgt til Hans Sørvald. Hæra var på ca. 20 mål jord pluss en skogteig.

Lykkja

Lykkja var iallfall to plasser under Sørli 51/1 og 5. På den ene plassen bodde i 1865 Peder Gulbrandsen 1804-1885 fra Linnerud under Hammeren, gift med enka Maren Olsdatter Sørli-eie (født på Østby-eie i 1800). De hadde iallfall to barn, Johan og Gulbrand som kom til Bråten (Bråtua eller Fjeld). De er omtalt der.

Lykkja (Arstun) under 51/13

Under Teie er det i 1891 og 1900 oppført en husmann som het Anton Olsen 1856-1909. Han var sønn av Ole Engebretsen Løkka. Han var gift med KarolineLars-datter 1852-1908, født på Refsum-eie. Vi vet om tre barn: Lina Ovidia, født 1882, Minda Birgitte, født 1885, og Karl, født 1889. Anton bodde iallfall på denne plassen i 1880, og han er kalt husmann med jord og dessuten slakter. Kirkeboka for 1909 oppgir at han døde ved et ulykkestilfelle i tømmerkogen. Vi vet ikke om noen flere husmenn på denne plassen.

Åsen

Åsen er nevnt som plass under Sørli i 1865. Husmannen her het Halvor Olsen. I folketellingen 1865 er han kalt husmann med jord og tømmerfløter, 48 år gammel. Hans kone het Annette M. Halvorsdatter, 52 år. Folketellingen lister opp disse barna: Anna, 16 år, Maren, 12 og Ole 7 år. Denne familien er ikke nevnt i 1875 og heller ikke i

kirkebøkene. Plassen er ikke å finne på det økonomiske kartet for 1986.

Haugen

Haugen var en plass som lå mellom Bråten (Fjeld) og Lykkja. Plassen hørte til g.nr. 51, br.nr. 1 og 5, og i 1865 het husmannen her Peder Olsen, født i 1792 og død før 1875. Hans kone het Helene Larsdatter, død i 1852. Barn: Lars, overtok plassen, Marte født 1824, gift med Karl Johan Holm, født i Sverige. Det er mulig at de hadde et par barn til som døde små.

Den neste husmannen på denne plassen ble Peders sønn Lars Pedersen, født 1821 eller 1822, gift med Karen Amundsdatter, født på Østby-eie. Av deres barn vet vi om: Peder, født 1851, Hans, født 1853, Anton, født 1855, Ole Martin, født 1857, Lars, født 1859 og Maren Andrine, født 1864. Lars bodde på denne plassen ennå i 1891. Han forpaktet husene, står det i folketellingen, og han var murmester. Denne plassen var et sameie som i 1900 ble solgt til Karl Bakke. Skogen ble solgt til Hagan.

Berget (Lykkja)

Dette var en plass som lå litt sør for Lykkja. Plassen hørte til Bakke.

I 1865 het husmannen her Gulbrand Amundsen, som var 37 år og født i Ullensaker. I folketellingen er han kalt husmann med jord. Hans kone het Kari Eriksdatter, 43 år i 1865, og hun var født i Sørnum. Barn: Amund, født 1856, Erik, født 1857, tømmermann, gift med Kari Halvorsdatter fra Nes i Hallingdal, kom til Sørnum, Sigvart, Karen og Maren. Denne plassen er ikke nevnt i folketellingen 1875.

Marie Norum bygde i 1930-årene ei hytte på dette stedet som tilhørte Søriløkka.

Thor Hexeberg

Evelyn Sørlibråten har gjort oss oppmerksom på to feil i forrige artikkel. Under gardsnummer 51.3: Riktig dødsår for Signe Sørlibråten skal være 1996. Og Evelyns svigersønn heter Roar Lyshaug. Vi beklager feilene, som også er meddelt bygdebokredaktøren.

Red.

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 39: Dårlige klær

I min barndom var det flere, både barn og voksne, som var ganske dårlig kledd. Det var dårlige tider og lite penger blant folk, og i familier der det var mange barn, var det vanskelig å skaffe utkomme til pene klær. Etter hvert som en bror eller søster ”vokste utav” et plagg, måtte de yngre søsknene overta plagget og slite videre på det til det var helt utslitt. Så ble jakker, bukser, gensere og strømper lappet og stoppet så lenge det var mulig, og kanskje litt lenger. Den gang var det slett ikke verken barn eller ungdom som klippet hull i et nytt plagg for etterpå å sette på en stygg lapp, eller klippe frynser nederst på bukse-bena. Disse bortskjemte og tåpelige ung-dommene skulle hatt godt av å oppleve den tiden jeg vokste opp i. Da var det lite klær å få og det var om å gjøre å være forsiktig med de få klærne en hadde så de kunne vare lengst mulig.

Jeg har sett bilder av de første klærne som jeg hadde på meg da jeg var et par år gammel. Det var faktisk en kjoleliknende nokså kort drakt med belte. Da jeg var omtrent tre år gammel var jeg kledd i en nokså ettersittende drakt som bestod av en kortbukse og en bluse, og så hadde jeg brune kjøpte støvler. På et tredje bilde, som ble tatt av meg da jeg var 4 – 5 år, hadde jeg bluse, korte bukser og et hvitt forkle med en stor lomme foran. Hva den lommen skulle være til er jeg ikke klar over, men der hadde det lett for å samle seg diverse matrester sammen med forskjellige andre ting. Jeg tror nok at det forkleet måtte vaskes ganske ofte.

Til sommerbruk fikk jeg senere hjemmesydde klær av blåtøy. Etter at jeg begynte på skolen, kan jeg huske at jeg hadde en ”blåtøysdress” med hvite striper til ”penbruk”. Til hverdagsbruk hadde jeg en tilsvarende drakt som var noe slitt. Den var av samme slags stoff som ”skoledressen”. Straks jeg var kommet hjem fra skolen, måtte jeg skifte og sette på meg de gamle klærne. Det var selvfølgelig helt riktig, for

ellers ville jo skoleklærne fort blitt like slitt som de jeg brukte til hverdags. Hele drakten bestod av en liten jakke med knepping foran, og det var knebukser. Det var helt utenkelig at en smågutt kunne bruke lange bukser. Det gikk ikke an før en var konfirmert. Skjortene var også for det meste hjemmesydd, og kunne til dels være av blåtøy som mor hadde vevet. De kunne være med eller uten krave. Det er nesten leit å si det, men om sommeren brukte jeg ikke undertøy i det hele tatt, verken trøye eller bukse. Det er leit å tenke på nå, men det var slik.

Selv om sommeren brukte jeg til dels lange hjemmestrikkede strømper, gjerne sorte eller brune. I den varmeste sommer-tiden, hvis jeg ikke gikk barbent, brukte jeg halvstrømper som også var hjemme-strikket. Kjøpte strømper, verken korte eller lange, hadde jeg nok ikke før til konfirmasjonen.

Da jeg var 5 – 6 år, fikk jeg en brun overalls med blanke spenner, og det var stor stas. På den var det naturligvis også lommer, og i dem var det jo plass til mye forskjellig rart som en smågutt samler på. Om sommeren brukte jeg til dels blå turnsko, men jeg kan også så vidt huske at jeg en sommer fikk brune sandaler.

Når det var varmt om sommeren, hendte det som nevnt i blant at jeg gikk barbent, men det var ikke så ofte, og det var nærmest for moro-skyld. Det var ikke lov å gå barbeint før kuene var sluppet på beite omkring 17.mai. Når jeg låog luket i turnipsåkeren, var det greit å være barbent., men i slåtten var det ikke mulig å gå barbent på ljustubben. Det var alt for hardt.

Skotøy

Der den nordre delen av idrettsplassen på Frogner ligger i dag, lå det i min barndom eilitastue med ett rom, og der bodde Karl og Marthe Svingen. (Se også del 16.) Karl var skomaker og sydde stort sett hverdags-skotøyet til de fleste av oss hjemme. Far leverte i blant skinnen av ei ku eller en okse, og kanskje også et kalveskinn til beredning hos garver Refsum i Oslo. Der ble skinnene garvet påordentlig vis i en gammeldags

prosess med eikebark, og da ble det fint lær. Av dette læret sydde Karl støvler og sko tiloss. Han kunne ikke sy beksømskotøy, men på alt skotøyet som han laget var sålene plagget fast med små treplugger. Alt han laget var solid og –klumpete, men veldig slitesterkt.

I barndommen vokste jo føttene ganske fort, og disse solide støvlene varte så lenge at de til slutt ble for små. Jeg, som var minst, hadde ingen til å slite etter meg, og jeg husker enda hvor vondt det var å true på seg det trange skotøyet om morgnen. I tillegg måtte jeg også slite ut skotøyet etter min eldre bror. Det at jeg til dels hadde for små støvler, resulterte i to ting: For det første frøs jeg veldig mye på beina, og for det andre har jeg for resten av livet fått forkrøblede og vonde tær. Far og mor var ikke fornuftige der, og det har jeg fått lide for.

Om sommeren brukte jeg til dels også hjemmelagde sko, særlig når det regnet og var bløtt. Vi gikk på skolen annenhver dag, og kvelden før jeg skulle på skolen måtte jeg vaske skoene rene for jord etter at jeg kom inn fra jordet. Så stod de til tørk natten over, og før jeg gikk på skolen om morgnen pusset jeg dem så godt jeg kunne.

Vinterstøvlene trengte smurning, og når de skullesmøres, varmet og tørket jeg dem foran komfyren på kjøkkenet.

Skosmørningen, som bestod av en blanding av tran og litt tjære, satte jeg i en liten boks på ovnen så den skulle bli smørevillig. Så tok jeg en sekk og la over lår og knær og satte meg foran den åpne ovnsdøra slik at varmen derfra skulle komme mest mulig til nytte når jeg gned den varme smørningen godt inn i læret med bare fingrene. Dette gjorde jeg flere ganger på hver støvel. Da trakk smør-ningen seg godt inn i læret så støvlene ble mykere.

En annen ting som jeg også gjorde, var å slå ”knuppen” skobesparere på de mest utsatte stedene under såler og heler der slitasten var størst. På den måten varte skotøyet lengre.

Den første høsten etter at jeg fylte 17 år, fikk jeg mine første gummistøvler, og det var uvant å kunne gå i vann og søle uten å bli

våt. Støvlele var såkalte ”jaktstøvler” som var svært trange rundt anklene og derfor vanskelige å få både av og på seg.

Om sommeren var det jo ganske greit å kle seg. Det skulle jo ikke så fine klær til for å være på jordet eller drive med andre ting hjemme. Da trengtes det jo i grunnen bare enkle klær som passet til arbeid.

En gang i blant fikk jeg en liten kortbukse som kunne være kjøpt, men det hendte også at en sydame hjalp mor å sy litt forskjellig. Det ble kanskje sydd en bukse eller skjorte tilmeg av stoff som mor hadde vevet, og det kunne bli sydd en bluse med knepping foran til hverdagsbruk eller penbruk. Mor vevde ganske mye, både filleryer, åklær, blåtøy og også tykkere stoffer.

Da jeg var bortimot ni år gammel, hadde jeg en søster som var atten. Hun hadde visst gått på et lite sykurs og lært noe søm der. Hun var blitt såpass flink at hun sydde en dress av brunt fløyelsstoff med kortbukse og ordentlig jakke til meg. Den dressen var nok meget enkelt sydd, og hadde neppe fått premie i en konkurranse i søm, men den gjorde nytte for meg en tid og jeg syntes at dressen var fin.

Før jeg begynte på skolen, kan jeg huske at jeg fikk en matrosdress etter min eldre bror. Den skulle liksom være til ”penbruk”, og måtte derfor spares mest mulig. Resultatet ble naturligvis at den ble for liten til meg, men buksa fikk jeg slitt ut til hverdagsbruk likevel.

Etter hvert som tiden gikk og jeg ble større, fikk jeg flere kjøpte plagg til skolebruk og ”penbruk”. Tøyet ble jo slitt og ble til hverdagsklær etter at det ikke var pent lenger, for da var det naturligvis ikke så nøye.

Til arbeidsklær hjemme var det for det meste overalls som ble brukt. I blant fikk jeg også en gammel bluse eller jakke etter min bror, og det var plagg som kunne være gode å ha i regn og gråvær. Om vinteren hadde jeg for det meste hjemme-strikkede gensere, både til skolebruk og i arbeid, men i blant fikk jeg også kjøpte gensere. De var gjerne litt tynnere og kunne brukes også om

sommeren. Både mor og søstrene mine var flinke til å strikke. De strikket både gensere, votter, strømper, sokker, luer og skjerf til alle oss barna.

Før i tiden var det nesten utenkelig å gå barhodet. Til og med om sommeren hadde vi så å si bestandig lue på oss både i arbeid og ellers. Ved å bruke lue ble vi også spart for å få så mye støv og skitt i håret som vi ellers ville ha fått, særlig i forbindelse med gårdsarbeide. Fra konfirmasjonsalderen og siden i mange år brukte jeg ”Six-penceluer” til hverdags. Nå er det blitt ”mote” å gå uten hodeplagg, også om vinteren. Det skal visst bety å være ”barsk”. I stedet ser det ynkelig forkomment og dumt ut. At ungdom er så ufornuftige, får så være, de blir vel mobbet ellers, men jeg ser også til min store harme at voksne og eldre mannfolk går slik. Det skulle Amundsen og Nansen ha sett, da ville de blitt forferdet, for de kunne ikke nok advare folk mot å gå barhodet i julda, og de kara visste hva de snakket om når det gjaldt påkledning.

Om vinteren når det var kaldt, og det kunne være både 25 og 30 kuldegrader og mer, da var vi nok glade for å ha en god, varm lue med øreklaffer. Før jeg begynte på skolen hadde jeg som oftest strikkeluer til vinterbruk. Litt senere fikk jeg skinnlue som var foret og var til å trekke ned over ørene. Da jeg var 8 – 9 år gammel, fikk jeg en lue av brunt skinn til vinterbruk. Den hadde øreklaffer som kunne brettes opp på lua når de ikke var i bruk. De kunne festes sammen med to smale lærrammer med trykkknapper. Når øreklaffene var i bruk, kunne de festes sammen under haken med remmene. Da ble det tett og varmt, og lua kunne ikke blåse sin vei selv i sterk vind.

Til bruk ellers i året, hadde jeg en tid en grønn myk luehatt med rødt for og smale bremmer, og den lua var jeg veldig glad i. En gang lua var blitt våt, hadde jeg hengt den på en stor krok over komfyren for å tørke den. Da var det en hushjelp som var ubetenkt nok til å henge noen varme ovnsringer på den samme kroken. Det resulterte naturligvis i at lua fikk brente

striper etter ovnsringene og ble dermed ødelagt. Jeg ble veldig lei meg da.

Som barn fikk jeg hjemmesydd undertøy av blåtøy til vinterbruk, og det var kalde greier. Senere fikk jeg makko trøye og underbukse og det var jo varmere og bedre, men jeg var mye ut i kulda og frøs ofte ganske mye.

Da jeg gikk i fjerde klasse, fikk jeg en dress med litt forlengede bukser med knapping under kneet. Den buksa minnet svært om skibuksene som brukes i dag. Jakka var foret og hadde lommer som en ordentlig dress. Et par år senere fikk jeg en pen, passe lang knickers, og jeg var faktisk den første i min klasse som hadde et slikt plagg. Den siste høsten jeg gikk på folkeskolen, fikk jeg en pen, solid gråspraglet dress med korte pene knickers og vanlig jakke.

Da jeg som 14-åring begynte på middelskolen på Jessheim, overtok jeg en grå dress med kortbukser etter min eldre bror. Den varte en stund, men ble snart for liten.

Som nevnt vevde mor ganske mye og blant annet vevet hun vadmelsstoffer. En stund etter at jeg hadde begynt på middelskolen fikk jeg lov til å ta med et mørke grått vadmelsstoff til en skredder på Jessheim for at han skulle sy vinterdress til meg av det. Dressen ble tilmålt på vanlig vis og passet derfor fint. Den hadde en kort pen knickers og en kort ettersittende dobbeltspent jakke som gikk bare til livet. Den dressen var både pen og kledelig, og jeg likte den godt.

Da den var utslitt spurte jeg far om å få en ny bukse og støvler til skolebruk. I stedet for at jeg kunne få lov til å ta ut klærne selv som passet meg i en forretning på Jessheim, skulle far bestemme og kjøpe støvler og bukse tilmeg. Han skulle for det meste bestemme alt. Han kjøpte virkelig både støvler og knickers til meg i Oslo, ja det skal være visst, men da jeg fikk se hva han hadde kjøpt, ble jeg veldig lei meg. Støvlelene var til militært bruk og knikkelsen var grønnspraglet og nærmest fotsid. Det nyttet jo ikke å si at slik kunne jeg ikke gå kledd.

Sammen med de andre elevene, som hadde betydelig bedre og mer tidsmessige klær, følte jeg meg ganske skamfull og lei meg. Jeg måtte dessverre bare finne meg i det som far bestemte, og det var nytteløst å tenke at jeg kunne få bestemme noe selv. Det er slike ting som gir en kompleks og får en til å føle seg liten og annerledes, men merkelig nok ble jeg ikke mobbet av de andre elevene.

På slutten av tida på middelskolen fikk jeg overta en gammel blådress med lange bukser etter min bror. Den dressen var i grunnen ikke så verst, og jeg hadde ganske mye nytte av den.

Til konfirmasjonen fikk jeg mørk dress med mine første langbukser. Så var det hvit mansjettskjorte med stiv snipp somble brukt den gang, og så var det sort "tversoversløyfe" eller "propell" som noen kaller det. Til konfirmasjonen, som var om høsten, fikk jeg også en grå vinterfrakk og gråaktig hatt. Jeg fikk også sorte kjøpesko, de peneste som jeg hadde hatt til da.

Dette får være nok om hva jeg hadde av klær i min barndom og første ungdom, og som alle vil forstå, var det ikke noe av det som ville ha egnet seg å bruke i dag. Såkalte "merkeklær" var det heldigvis ingen som hadde hørt om, og takk for det!

Kristian Lieungh

Vi lar oss unektelig imponere av alle detaljene i Kristian Lieunghs fortelling om sin oppvekst på Melvold i mellomkrigstida. Men vi skulle kanskje i større grad også la oss inspirere? Selv om vi ikke tror vi kan huske like mange detaljer om vår egen oppvekst, kan de flest av oss huske viktige hendinger og hvordan vi opplevde dem. I forbindelse med utgivelsen av bind 3 av Sørums Bygdebok, som vil omhandle framveksten av Sørumsand, har historielaget etablert ei gruppe som skal hjelpe Jan Erik Horgen med minnemateriale fra de siste hundre år. Vil du være med i dette arbeidet, så ta kontakt med Hildur Roll-Hansen, som leder arbeidet. Og skriv gjerne ned noen ord som du sender SørumsSpeilet også.

Red.

På kryss og tvers i Sørums (6)

I åras løp har historielaget arrangert mange rusleturer til forskjellige kulturhistoriske steder i bygda. Guide på svært mange av turene har vært Leif Mathisen. I nummer 4/2004 av Sørums-Speilet startet vi en artikkelserie der Leif Mathisen presenterer noen av disse turene. Tanken er naturligvis at lesingen kan friste til å oppsøke stedene med familie og venner også uten guide fra historielaget. Denne gang viser vi veien til

Klebersteinsbruddene i Brennepåsen på Lystadmoen

Det enkleste er å kjøre bil eller sykle til den gamle Kvaksrudsaga, men vil en gjøre litt mer ut av turen, kan en følge skogsstiene fra Sørumsand til Lystadmoen. Fra restene av den gamle saga er det merket sti inn til bruddene. Atkomst er enkel, og det passer godt å ha med barn på turen. Mange av opplysningene om kleberstein er hentet fra Arne Skjølvolds bok "Klebersteinsindustrien i vikingetiden" fra 1961, gjengitt i heftet "Lokallhistorie i Sørums" som skolekontoret utgav i 1979.

Kleberstein er en bergart som består av talk og mineralene kloritt, magnesitt og magnetitt. Bergarten er seig og nokså lett å skjære og hugge til. Dette viser navn som fettstein og grøtstein, som den også er kjent under. På engelsk heter den soapstone. På Vestlandet kalles den teljastein av det gammelnorske telja, som betyr å hugge eller skjære til. Vi kjenner ordet også i Sørumsålet.

I Sørums har vi et klebersteinsbrudd i Brennepåsen på Lystadmoen sør for Sørumsand, og et til rett over grensa til Fet i Piggåsen. De eldste klebersteinskar vi kjenner til i Norge er funnet på sørvestlandet og stammer fra bronsealderen. Bruddene i Brennepåsen og Piggåsen er nok også gamle, men det er trolig først i vikingetiden en kan snakke om en industri her, dvs. at grytene ble laget for salg.

Klebersteins kokekar

Kleberstein ble særlig brukt til å lage kokekar. Slike kar var meget vanlige. Dette viser funn fra vikingetiden: Mens det er funnet ca. 200 jerngryter og 50 leirkar, er det hittil registrert funn av nærmere 700 klebersteinskar. Klebersteinen er et svært holdbart materiale. Ei klebersteinsgryte kunne vare gjennomsnittlig i 20 – 30 år.

Andre fordeler ved gryta var at den tålte sterk oppvarming uten å slå sprekker, at opphetingen skjedde så jevnt at det som ble kokt aldri brente seg fast i bunnen og at karet holdt lenge på varmen.

Hvordan ble bruddene drevet?

Vi vet egentlig lite om selve driften av klebersteinsbruddene. Det er forholdsvis sjelden at de ligger opp i dagen, slik som i Brennepåsen. De fleste gruvene er drevet innover og nedover i fjellet. Grunnen til dette er at klebersteinen tørker og blir hardere i lufta. Inne i berget er det bløtere og lettere å arbeide med. Klebersteinsbruddene danner derfor ofte trange gruver hvor det må ha vært vanskelig å komme til, men lett å bryte ut kleberstein.

Et godt eksempel på dette er en av gruvene i Piggåsen, hvor en kan komme 5 – 8 meter innover og nedover i fjellet. En eldre mann fortalte for noen år siden "at han i sin ungdom hadde gått langt innover i graven, men aldri vært i bunnen". Langt inne i berget stupte gulvet loddrett nedover og forsvant i mørket. Øverst i denne sjakten skal det ha vært rester av en trestige som førte ned til bunnen av sjakten. Mannen hadde aldri turt å gå ned, men hadde kastet stein ned i sjakten, "etter fallet å dømme var den ganske dyp".

Her kan det kanskje være på sin plass å nevne sagnet om en hund som skulle ha forvillet seg ned i en av gruvene: Den kom ut igjen på den andre siden av Glomma!

Når gruvefolkene kom så langt inn og ned i fjellet, måtte de ha arbeidslys. Forskerne mener de har brukt tyristikker. I en av gruvene i Piggåsen finnes "et hull eller en hank som var hugget ut i små fremspring

i bergveggen. At disse kan ha tjent som holdere for til eksempel tyrifakler, er godt tenkelig”.

Utformingen av karet

Dersom klebersteinen har ligget opp i dagen, fjerner en først den harde steinen med en pigghakke. Deretter hugger en prøver av klebersteinen med en meisel. Prøvehullene går som regel like dypt som karemnene, 15 – 20 cm. Større prøvehull, ”røsker”, blir laget med hakke.

Gryteemnene blir som regel hugget til med bunnen ut fra bergveggen. Til dette brukte man en pigghakke, dobbelthakke eller en flatmeisel, 2 – 3 cm bred. Bunnen ble ofte gjort helt ferdig i bergveggen, mens gryteemnet satt fast og var lett å arbeide med.

Når en skal rive gryteemnet løs fra berget, hugger en inn fra siden med en pigghakke til emnet løsner etter en spalteflate. Til tross for at klebersteinen er seig, løsner den lettere enn en skulle tro. Dette viste seg ved et eksperiment som ble foretatt i Brennepåsen midt på 1960-tallet. I en av de 29 gruvene i Brennepåsen, som alle stikker opp i dagen, har gruve-arbeideren forenklet arbeidet ved å hugge ut karemnene i avsatser nedover bergskrenten i to rekker. Dette ser en spor etter i graven som ligger nærmest veien.

Uthuling av karemet ble som regel gjort like ved bruddstedet. Dette viser funn av halvferdige kar i avfallsdyngene rundt bruddstedene. Dette viser funn av halvferdige kar i avfallsdyngene rundt bruddstedene. Det var stor risiko for å ødelegge karemet ved feilhugg. Det var derfor ikke vanlig å frakte karemnene til for eksempel gården, selv om det finnes bevis på at grovhugne emner *ble* fraktet til gården med slede og at den finere utformingen skjedde der i ledige stunder.

Det var dessuten praktisk å starte utformingen mens steinen var fuktig og bløt. Skulle steinen bli for hard, kunne en legge den i bløt i myra. I Piggåsen fant man et gjenglemt karemet i ei myr like ved bruddstedet.

Noen kar ble nokså grovt uthugd, mens andre har en utforming av høy klasse. Et kar som ble funnet ved Landvikvannet i Aust-Agder er hugget med flatmeisel i buede rifler fra kantranden og ned mot midten av bunnen hvor de løper sammen. På kantranden satte steinhuggeren til slutt sitt merke.

Gryten ble pusset innvendig for å holde på varmen og for at det som ble kokt ikke skulle sette seg fast. Pussingen foregikk kanskje med kniv og sand. På Piggåsen er det funnet deler av fire forskjellige kniver.

Når karet var pusset, var det ferdig for salg på markedet eller til bruk på gården. Karene kunne også få påsatt ører eller hanker av jern. Av restene etter gryteutformingen ble det ofte laget lodd og fiskesøkker.

Leif Mathisen

Vi minner om høstens turer

18. august klokka 18.30 møtes vi på Bæreg for å gå en rusletur med Leif Mathisen i Bæregsåsen. (Til Bæreg kommer du ved å ta av veien ved Sørums mølle og kornsilo og kjøre den så langt den går.) Herfra har vi et litt uvant perspektiv på Sørumsletta og Sørums kirke. Hva Leif skal vise oss ellers på turen, vet vi ikke, men kjenner vi ham rett, blir det noen ord om Sørums vannverk som hadde uttaket sitt her. Ta med noe å bite ti, så raster vi underveis.

Lørdag 10. september er det Kjenn din bygd-busstur fra biblioteket på Sørumsand. Bussen har avreise klokka 11.00, og de som vil være med på melde fra til Kulturkontoret på telefon 63 82 53 58 uka før for å sikre at det blir plass til alle. Også i år koster bussturen – som tar ca. fem timer – inkludert stopp med enkel bevertning på Vølneberg gamle skole – hundre kroner.

Tradisjonen med kirkegårdsvandring blir gjenopptatt etter et hvileår i 2004. I år finner arrangementet sted på Sørums kirkegård torsdag 1. september klokka 18.30. Vi kommer tilbake til nærmere enkeltheter om dette arrangementet i neste nummer av Sørumspeilet. **Red.**

Vellykket møte om 1905 med Tore Pryser på Valstad Café

Det var ca. 30 frammøtte, og dermed "full brakke" på Valstad Café fredag 29. april. Folk på Valstad hadde gjort seg flid med tilbud om mat som også kunne vært servert i 1905.

Tore Pryser trakk i sitt foredrag linjene helt tilbake til unionen ble inngått i 1814, og viste hvordan en selvstendig norsk utenrikspolitikk i 1905 lenge hadde vært et norsk krav.

Han viste hvordan innføring av parlamentarismen i 1884 var en nødvendig forutsetning for 1905. Den slo jo fast at kongen bare måtte samle en regjering som hadde et flertall av representantene i Stortinget bak seg.

Pryser mente å kunne påvise at det i større grad var svensk klokskap som hindret en krig i 1905 enn norsk kløkt. Også innen kongefamilien var meningene delte, og Oscar 2. vaklet.

Pryser mente også kildene viser oss at idéen om en folkeavstemning opprinnelig var svensk. Og her er det viktig i dag å gjøre lokalhistoriske undersøkelser. Hvem var for eksempel de 184 nordmenn som stemte nei til oppløsning av unionen?

Folkehøgskolemannen Christopher Bruun i Gausdal var en av dem. Han inviterte til møte for å forklare sitt standpunkt, men ble nektet å holde det. Han skrev artikler om det samme, men fikk dem ikke trykket i Norge.

Etter Prysers oppfatning var forholdene rundt valgene i det kommunistiske Øst-Europa det nærmeste en kommer noe som likner på situasjonen i Norge i 1905. Hadde vi hatt nøytrale internasjonale valgobservatører, ville nok deres rapport vært svært skeptisk.

Pryser mintes å ha gjestet historielaget også i 1978. Den gang for å snakke om thranitterbevegelsen på Romerike. Odd Skullerud, som var sekretær i historielaget den gang, overrakte ham ei medlemsliste over medlemmer av Arbeiderforeningen i Blaker fra 1849.

Svein Sandnes

Foreningen Norden med vellykket nordisk treff i Sørums

Fra 5. til 8. mai hadde Foreningen Norden i Sørums påtatt seg å arrangere en sammenkomst for Norden-venner i vennskapskommunene Hagfors i Sverige, Kjellerup i Danmark og Lapua i Finland.

13 unge musikere fra de samme stedene skulle komme sammen for å få til nordisk samspill med hjelp av en instruktør. Og på middagen i Artilleribygningen på Blaker Skanse lørdag kveld viste de til fulle at tonene er et språk som blir forstått på tvers av grensene i Norden.

Men først var det på fredag en presentasjonsrunde i Nansenbygget og nordisk styremøte i Kommandantboligen. Svein Sandnes orienterte om Blaker Skanse før turen gikk til Sørums rådhus, hvor ordfører Hans Marius Johnsen fortalte om aktuelle politiske utfordringer i Sørums. Hilde Kirkebøen fra Ål i Hallingdal spilte hardingfele.

Lørdag tok Foreningen Norden sine gjester og også en del norske deltakere, 33 i tallet, på en 5 timers busstur i Sørums og nærmeste omegn. Egil Andresen viste oss hvordan saga på Bøhs ble drevet med vannkraft. Etter en kort stopp på Rånåsfoss kraftverk, dro vi til Vølneberg skole, hvor Helene Dahl viste oss hvordan vevringen arbeider. Og Terje Vølneberg tok oss med ned i kjelleren og viste oss produksjon av omega3-olje. Trygve Sæther presenterte redskapssamlingen, og selv viste jeg rundt i den gamle skolestua.

Etter lunsj på Vølneberg gikk ferden videre til Bingen lenser og Hammeren. Derfra kjørte vi mot Aurskog, og etter en kort stopp ved Toverud-bautaen besøkte vi Dingsrud fort. Derfra returnerte bussen til Valstad Café, hvor Anne Bjørke fortalte historier.

Parallelt med alle disse aktivitetene arrangerte Blaker Idrettslag nordisk fotballturnering for 12-åringer på Skansen. Og under middagen om kvelden fikk de gjestende lag fra Danmark overrakt sine pokaler.

Svein Sandnes

Årringer for tilhørighet

”Utgivelsen av Årringen har hele tiden hatt som siktemål å formidle lokalhistorisk stoff og fortellinger som kan gi leserne økt kunnskap om Fet og nærmiljøet omkring. Ved å bli bedre kjent blir Fet et mer interessant sted å bo, et bedre sted å høre til,” skriver redaktøren av det sjettede årlige lokalhistoriske tidsskriftet Årringen, Lena Opseth. Heftet gis ut til jul av Fetsund lenseminneforening, selges av skoleelever i Fet og gis av Fet kommune til alle ansatte.

Heftet har spesiell interesse for oss i Sørums også. Her finner vi den til nå mest oppdaterte artikkel om Sørumbåten, skrevet av Torstein Arisholm ved Norsk Sjøfartsmuseum. Her fortelles den fantastiske historien om Herborg Wahl, som har satt seg fore ”lære alt om den gamle håndarbeidsteknikken ”sprang”. Her trekkes den utrolige historien om høysete-tavla fra gården Faller Nordre fram i lyset igjen. Og vi finner ei oppdatert artsliste over pattedyr i Nordre Øyeren. Visste du forresten at Nedre Romerike er et eldorado for flaggermus? Det gjør Leif Gjerde ved Nordisk Informasjonssentrum for flaggermus oss oppmerksom på.

Men altså lokal tilhørighet. Årringen lar redaksjonsmedlem Lars Kalvik, ansatt i Statsarkivet fortelle historien om hvordan det var i Fet for 250 år siden, basert på sokneprest Peder Bleggrafs svar på 43 spørsmål utsendt fra Danske Kanselli. Riksarkivet gav i 2003 ut første bind av en bokserie kalt ”Norge i 1743”, hvor disse besvarelsene er samlet. Vi har faktisk planer om å starte en serie her i Sørums-Speilet til høsten bygget på de besvarelsene som kan knyttes opp mot Blaker og Sørums.

Fetsund Lenser står også bak utgivelsen av Årringen, og det er derfor mye spennende museumsstoff her. Sjefskonservator Magne Rugsveen forteller den spennende historien til Norsk Skogmuseum. Og bestyrer ved Eidsvoll Museum, Espen Skjærbakken, skriver om Fetsundbåten og andre båttyper fra indre Østlandet. Konservator Mette Jakobsen på Fetsund lenser forteller om kunsten å flette

neverkonter. Og konservator Elin Mortensen fra Fetsund Lenser har vært på studiebesøk til Wisconsin, USA, og sett på et fløtningsmuseet Paul Bunyan Logging Camp ved Chippewa River.

Lars Kalvik skriver om Romeriksdikteren Asbjørn Dørums Gard, som også var ordfører i Fet, og seinere i Rælingen da kommunene ble delt. At Dørums Gard også var formann i Romerike historielag, må tilføyes. Samme Lars Kalvik har også skrevet en kort skjønnlitterær fortelling i eventyret om ”Nissen på Fetsund Lenser”.

Per Emil Berg forteller historien om teateroppsetningen ”Elvenøkk”, som har vært vist på Fetsund lensemuseum i åtte sesonger nå. Tor Karseth har skrevet stykket, og vår egen Åsmund Huser ble engasjert som instruktør i 1997. Fra 2000 har Liv Hege Nylund fra Lillestrøm vært instruktør. Nå arbeides det med et nytt stykke, som skal ha premiere i 2005.

Fetsund Lenser er med sine 30.000 besøkende årlig et viktig jultursentrum i vår umiddelbare nærhet. Konservator Mette Jakobsen skriver om hvordan en på museet bestreber seg for å legge forholdene til rette slik at alle - også mennesker med ulike former for funksjonshemning - skal ha glede av et besøk. I 2005 lanserer museet nettstedet www.vannvei.no, Ved å knytte læreplanen i grunnskolen yil virtuelle feltundersøkelser, tar prosjektet sikte på å stimulere alle skoleelever til fordyping i realfag. Samtidig vil funksjonshemmede, som ikke fysisk kan bevege seg ute i naturen, få en realistisk opplevelse av feltarbeid.

Med dette skulle Årringen for 2004 være anbefalt for alle historielagets medlemmer. Det inneholder også en artikkel om unionsoppløsningen i 1905 med et lokalt perspektiv skrevet av Per Emil Berg.

Svein Sandnes

Årringen
52 sider, kr. 60,-
Trykket i 2000 ex. hos PDC Tangen

Olsok-treff på Vølneberg

Vølneberg vevring, Sørum Bondelag og Blaker og Sørum historielag inviterer til Olsoktreff på Vølneberg skole fredag 29. juli 2005 fra klokka 18.00.

Olsok, hellig Olavs dødsdag, var den største norske kirkefesten i middelalderen. På primstaven hadde olsok vanligvis ei øks som merke. Dagen var og regnet som en viktig merkedag for været og kornhøsten. Våt olsok varslet vår høst, fin olsok varslet godt høstvær.

Grillen er varm på Vølneberg fra klokka 18.30. De som ønsker å grille, tar med seg grillmaten sjøl. Kaffe, kringle og brus fås kjøpt. Ta med campingstoler og bord. Vi tenner bål utpå kvelden for å holde varmen. Blir det regn, trekker vi innendørs.

De tre bøndene på Vølneberg som dyrker lin vil gi oss informasjon om hvordan det gjøres. De har også installert ei presse i

kjelleren på nyskolen som presser omega3-olje av linfrø.

I andre etasje på skolen vil damene i Vølneberg vevring åpne vevstua og vise oss produktene sine. De vil også fortelle om veving av lintråd.

Gamleskolen og redskapssamlingen vil være åpen. Historielagets medlemmer er spesielt velkomne til å se hva vi har fått til her på Vølneberg, og hvilke planer vi har for videreutvikling av tilbudet. **Trygve Sæther**

Sørum-Speilet

Artikler fra Blaker og Sørum historielag redigeres av Svein Sandnes.

Returadresse: Svein Sandnes,
Eidsvegen 1, 1927 RÅNÅSFOSS

B